

F.W. Krummacherin asema eurooppalaisessa herätyskristillisyydessä

S i m o K i v i r a n t a

Edellä hahmoteltu kuva F. W. Krummacherin elämästä ja toiminnasta on edustava esimerkki hengellisestä uudistuksesta, jota 1800-luvun alkupuolella alkoi ilmaantua eri puolilla Saksaa ja laajemminkin Euroopassa (Hyvä yleiskatsaus on E.Beyreutherin artikkeli: Die Erweckung. RGG, 3.pain. 2, 621-631). Tutkijat näyttävät olevat tosin eri mieltä herätyksen alkukohdasta ja varsinkin sen syntyyn vaikuttaneista tekijoista. E. Beyreuther pitää mahdollisena, että herätyksen alku on sijoitettava jo 1700-luvun puoliväliin, jolloin sillä olisi hyvin kiinteä side myöhäispietismiin, herrnhutilaisuuteen ja muihin 1700-luvun vastaaviin ilmiöihin. Varmaa onkin, että erilaisia "maan hiljaisten piirejä" eli eri puolilla Saksaa ja kaikkialla Euroopassa, mutta ne olivat sisäänpäin kääntyneitä, ja niissä esiintyi omalaatuisia ja kirjavia opinkäsityksiä. Kirkot taas olivat etäällä kansasta, toimivat valistuksen ns. luonnollisen uskonnon pohjalla ja saarnasivat hyvettä, moraalia sekä hyödyn ja edistyksen tavoittelua. (Hyvä esimerkki herrnhutilaisen ja vanhauskoisen (altgläubig) teologian säilymisestä hajanaisesti järkeysopin valtaamissa yliopistotiedekunnissa on hallelainen G. Chr. Knapp, joka oli myös F.W. Krummacherin merkittävin opettaja hänen opiskeluaikanaan Hallessa. Muista mainittakoon Berlinin böömiläisen Bethlehem-seurakunnan pastori J.Jänicke, joka tuli herätykseen 1767 ja toimi Lontoon Lähetysseuran Saksan johtajana. Hänet Krummacher esittää Elia-teoksessaan esimerkkinä julistajista, jotka ovat vaikuttaneet paljon kuolemansa jälkeenkin. Samassa yhteydessä Krummacher viittaa myös kölniläisen G. Krafftin, joka oli herätyksen uranuurtajana tunnetun Krafft-suvun ensimmäisiä herätyksen lapsia. Suvun edustajia toimi monilla Saksan seuduilla. Keskeinen asema tuli olemaan myös schlesialaisella paroni H. von Kottwitzilla, joka tuli herätykseen 1773. Krummacher, 302; K. Gobel, Krafft, J.C.D., RE 11,60; Kantzenbach 1957,20).

Yhteiskunnallisella ja poliittisella alalla valistuksen haaveet ja optimismin tuhosi Ranskan vallankumous ja sitä seuraavat veriset Napoleonin sodat, jotka syöksivät koko Euroopan sekasortoon. Aatehistoriallisesti tilalle tuli romantiikka, jossa ihailtiin kaukaista menneisyyttä, luontoa, yksilön sisäistä maailmaa, tunnetta ja kaikenlaista mystiikkaa. Teologisesti haluttiin palata luonnollisesta uskonnollisuudesta yliluonnollisuuteen ja tunteeseen vetoavaan uskonnollisuuteen. (Teologisesti 1700-1800-luvun vaihde on hyvin sekava ja vaikeasti ymmärrettävä. Yliluonnollisuutta korosti ns. supranaturalismi. Tunneuskonnollisuutta ja panteismiin eli kaikkeuden palvontaan taipuvaa suuntaa edusti F. Schleiermacher kaikkeuden palvontaa eli panteisti F. Schleiermacher. Ns. uusteologia eli neologia yritti yhdistää valistuksen ja

historian harrastuksen. Näitä selvittää E.Hirsch,(Geschichte der neueren evangelischen Theologie, 3. pain., osa 5, Darmstadt 1949, 70-.)
 Mainitut aatevirtaukset jäivät yliopistoihin ja sivistyneistön piireihin. Kirkot ja seurakuntaelämä pysyivät yleensä alennustilassa. Mutta yllättävästi melkein samaan aikaan alkoi eri puolilla Saksaa, kuten muissakin maissa ja Suomessakin, ilmetä kansanherätyksiä. Saksassa, jossa luterilaiset, reformoidut ja roomalaiskatoliset olivat eläneet rinnakkain uskonpuhdistuksesta saakka, nämä herätykset kulkivat tunnustuskuntien poikki ja kokosivat ihmisiä kaikista ryhmistä. Tätä on selitetty sillä, että valistus ja rationalismi olivat hävittäneet niin perin pohjin kansan tietoisuudesta opin ja tunnustuksen. Luterilainen pappi H.Wanann kirjoittaa tästä kirjassaan "Hengen sadetta ja taisteluita Itämeren rannoilla" (1861: "Jumalan Henki, joka noina päivinä puhalsi seutujen halki, ei ollut sidottuna tunnustuskuntiin. Sellaiset miehet kuin Gossner, Boos, Sailer, Feneberg, Lindl ja Wessenberg todistavat tästä Jumalan antamasta elämästä yhtä hyvin kuin Menken, Geibel, Riquet ja Metger reformoitujen keskuudessa. (sit. Kantzenbach 1957,7).
 Yhteisenä piirteenä oli kuitenkin uskonpuhdistuksen sanoman synnistä ja armosta löytäminen uudelleen, herätysliikkeiden kehitys johti myös tunnustuskysymyksen tiedostamiseen koko liikehdinnän siirtymiseen protestanttisiin kirkkoihin. (Beyreuther, RGG3, 2,621). Luterilaisen herätyskristilliyden kannalta merkkipaaluksi tunnustuskysymyksen korostumisessa muodostui Augsburgin tunnustuksen juhlavuosi 1830. (Beyreuther 1977, 23).

Yleisesti ja lyhyesti luonnehdittuna Saksan herätysliikkeet, jotka virisivät kirkon syvimmän laman ja poliittisen sekasorron keskellä ja sen jälkeen, ovat seuraavat:

a. Baijerin alueen herätykset

Yllättävää ja merkille pantavaa on, että varhaisin herätysliikehdintä syntyi Baijerin roomalaiskatolisella seudulla. Herää kysymys, olivatko protestanttiset kirkot jo niin kuoleman kohmeessa, että kipinä oli tultava ulkopuolelta. Joka tapauksessa katolinen herätys ei ollut vahvasti uskonpuhdistuksen ja raamatullis-evangelisen painotuksensa takia virallisen katolisen kirkon suosiossa, vaan sen valvonnan ja suoranaisten vainon kohteena. Alkusysäyksen antoi katolinen piispa J.M.Sailer, jota elähdytti syventyminen Raamattuun ja sisäinen, mystissävyinen hurskaus. Mutta hänen johtamassaan katolisten pappien piiristä Seegissa ja Allgaussa (ns. Seeger Kreis) alkoi kansanliike, joka vyöryi yli tunnustusrajojen. Sen johtavat henkilöt olivat LM .Feneberg, Martin Boos, J.Gossner ja Ignaz Lindl. Liike keskittyi Raamattuun ja varsinkin Paavalin vanhurskauttamisoppiin. Tunnuksina olivat: "Kristus, meidän pelastuksemme." "Vain Kristus, tai niin kuin Paavali sanoo, Jumala Kristuksessa, sovitettuaan maailman itsensä kanssa, voi sinut pelastaa!" (Krug 1983,72-73; Kantzenbach 1957, 27-31.). Kun liikkeen hallitsevana teemana oli "yksin Kristus" ja julistuksen sisältönä keskitetysti luterilaistyyppinen vanhurskauttamisoppi, oli selvää, että välirikko roomalaiskatolisen hierarkian ja jesuiittojen kanssa oli väistämättömyys.

Ensimmäinen ja varsinainen johtaja oli M. Boos, joka tuli evankeliseen herätykseen 1789 ja jonka saarna Kristuksesta Jumalan edessä kelpaavana vanhurskautena herätti närkästystä ja katolisen kirkon tuomion. Boos joutui joksikin aikaa pappien

rangaistuslaitokseen, minka jälkeen hän toimi Augsburgissa, joka oli tilapäisesti Ranskan valvonnassa. Tämä antoi Boosille vapaan työjakson. Mutta täältäkin katoliset opinvalvojat karkoittivat hänet ja hän siirtyi Itävaltaan Linziin, jossa hänellä oli hyvin paljon kannattajia. Täältä hän siirtyi professoriksi Düsseldorfiin ja sittemmin papiksi Saynin seurakuntaa Reinin rannalle. Hän pysyi elämänsä loppuun katolisena mutta hyvin luterilaisesti suuntautuneena pappina. Hän kertoo löytäneensä Lutherin 1811 ja tunsu voimakkaasti samastumista tähän. Hänen rakkain kirjansa oli Lutherin Huonepostilla (Kantzenbach 1957, 33-38; Kantzenbach, Boos, Martin. RGG3, 1,1364.) Toinen kansainvälisesti kuuluisaksi tullut liikkeen johtaja oli Johannes Evangelista Gossner. Hän oli aluksi luunkova rationalisti, mutta ajautui kriisiin ja sai elävän uskon Kristukseen ja lähetysnäyn 1797. Hän joutui Boosin tavoin kirkolliseen arestiin ja jesuiittojen vainoamaksi, lähti Düsseldorfiin ja täältä Venäjän keisarin Aleksanteri I:n kutsumana Pietariin (1820-1824). Täällä hän vaikutti ratkaisevasti Venäjän protestantismiin ja solmi vaikutusyhteydet Suomeen. Sittemmin hän siirtyi Pommeriin ja Schlesiaan, jossa hän 1826 kääntyi protestanttiseen kirkkoon. Perustamalla oman lähetysseuran (Gossner Mission) 1836 hänestä tuli koko aikakautensa Euroopan merkittävimpiä uskonnollisia vaikuttajia.

Gossnerin välittämänä tuli myös M.Boosin julistus ja työ laajalti tunnetuksi. Hän julkaisi Berliinissä Boosin kaksiosaisen postillan (Predigten) sekä Boosin omaelämäkerran (päiväkirjan) antaen sille paljon puhuvan otsikon "Jumalan edessä kelpaavan vanhurskauden saarnaaja" III (1826). Teos on julkaistu myös ruotsiksi 1839 ja ollut useiden herätysliikepappiemme käytössä. (F.G.Hedberg käytti ahkerasti Boosia ja gossnerilaista kirjallisuutta. Omaelämäkerrallisessa kirjasessa, joka on eräänlainen hengellinen testamentti hän on ottanut motoksi seuraavat Boosin sanat "Sanot minun aina olleen marttyyrin ja siinä olet oikeassa. Sellainen minä olen. Nuoruudessani minua räähkäsivät syntini, joista vapahtamaan en tiennyt ketään muuta itseni. Kun sittemmin löysin Vapahtaja ja uskoin häneen synneistä päästäjänäni ja sydämeni vapauttajana, minua räähkäsivät konsistorit ja juutalaishenkiset pietistit pyrkien repimään rikki, väittelemään hajalle ja ajamaan maanpakoon uskoni ja Lunastajani. Tämä tragedia on jatkunut tähän päivään asti. Lisään tähän vielä syntini, perkele ja oma epäuskoinen, paha, yliherkkä, turmeltunut ja masentunut sydämeni!" F.G.Hedberg, Vilpitön tunnustus. Julk. Autuuden tie. Helsinki 1985. L.Takala, Suomen evankelisen liikkeen historia I (1929), 331-332; II (1933), 83,587, 609, 619; III (1948), 290,427. - Myös Murtorinne toteaa mielenkiintoisen seikan Baijerin katolislähtöisen herätysliikkeen vaikutuksesta herännäisjohtaja Nils Gustaf Malmbergiin tämän ollessa Pietarissa Pyhän Katariinan seurakunnan apulaisena: "Varsinkin mainitun herätyksen keskeisten vaikuttajien Martin Boosin, Johannes Gossnerin ja Lindlin teokset vaikuttivat syvästi Malmbergiin ja tekivät hänestä jo Pietarin kautena sytyttävän julistajan." E. Murtorinne, Suomen kirkon historia 3. Porvoo 1992, 136.)

Baijerin alkuherätys säteili sittemmin vaikutuksiaan kaikkialle. Mutta eritynen merkitys sillä oli Reininmaan herätykselle ja siten väliillisesti Krummacherille. Olihan Boos seka Dusseldorfissa etta Saynissa Reinin maalla. Lisäksi hänen voimakas rajankäyntinsä vapaan armon evankeliumin julistajana ja myöhäispietististen lakihenkisten, mystisspiritulaististen ja

pyhityspainotteisten katsomusten kriitikkona tulee selvästi lähelle Krummacherin julistusta.

Toinen Baijerin alueen herätys sijoittuu pohjoiselle Frankenin alueelle Erlangeniin ja Nürnbergiin. Sen johtavana maallikkona oli kauppias J.T. Kiessling, joka toimi puuhamiehenä Nürnbergin Raamattuseuran perustamisessa. Erlangenissa taas toimi teologian professorina kuuluisan Krafftien herätysliikesuvun edustaja Chr. Krafft. Nürnbergissä vastaavanlainen Raamattua ja tunnustusta kohtaan nälkää tuntevien "hengelliseksi isäksi" kutsuttu K. von Raumer, jota tuki dekaani Th Lehmus. Korostetusti luterilaista kirkollista herätystä edusti Neuendettelsaun kuuluisien laitosten perustaja ja Chr. Krafftin oppilas Wilhelm Löhe sekä ns. Erlangenin teologian luterilainen perustaja A. Harless. (Beyreuther RGG3, 2,624; Kantzenbach 1957, 63-64,74-78.)

b. Berliinin ja Pohjois-Saksan liikkeet

Berliinissä ja sen ympäristössä oli Jänicken laskemalle pohjalle ja säilyneiden herrnhutilais-herätyskristillisten piirien perintönä muodostunut toinen Saksan keskeisistä herätysalueista, jonka piiriin F.W.Krummacherkin elämäntyönsä loppukaudella joutui. Jo 1810-luvulla siellä sanotaan olleen yli 20 vanhapietististä piiriä. Paroni Kottwitzin ja hänen hengellisen isänsä, herrnhutilaisen A.G.Spangenbergin vaikutus muodostui johtavaksi. Täältä olivat saaneet vaikutteita monet myöhemmät teologit., jotka tosin loittoivat sen piiristä kuten A.Tholuck, R. Rothe ja R. Stier.

Voimakkaaksi Berliini-Brandenburgin tuli yhdistyessään Pommerin ja Itä-Preussin herätyksiin. Hyvin keskeinen johtaja oli upseeri Adolf von Thadden. Hänen johdollaan varsin suuri ryhmä piirin jäseniä teki 1817 matkan Etelä-Saksaan tavaten Boosin ja muita Baijerin liikkeen edustajia. Side pohjoisen ja etelän liikkeiden välillä oli varsin kiinteä.

Mukaan liittyi varsin paljon myös aatelisia, kuten esim. Gustav von Below. Heidän maakartanoistaan Pommerissa herätyksen kiintopisteitä. Myös hovipiirit joutuivat herätyksen vaikutuspiiriin. Von Thaddenin talossa nuori Otto von Bismarck sai siitä vaikutteita. Samoin keisari Wilhelm IV noustuaan valtaistuimelle 1840 kutsui - ei ainoastaan Krummacheria - vaan monia muitakin herätyspappeja ja teologeja seurakuntiin ja yliopistoihin. Jakavaksi tekijäksi tähän liikehdintään tuli kysymys unionista eli luterilaisten ja reformoitujen kirkollisesta yhteydestä Preussin maakirkoissa. Luterilaisen ryhmän johtajaksi tuli tässä vaiheessa E. W. Hengstenberg. Tämän alueen itäosissa syntyi myös voimakas luterilais-tunnustuksellinen liike (Pommeri, Breslau, Schlesia), josta lähti runsaasti liikkeen kannattajia siirtolaisiksi Pohjois-Amerikkaan, missä he muodostivat 150 vuotta sitten voimakkaan luterilaisen kirkon, ns. Missouri-Synodin.

c. Württemberg Reininmaa ja Bremen

Württemberg on pietististen ja raamattu-uskollisten liikkeiden varsinainen kehto. Siellä näkyy selvimmin jatkuvuus vanhan pietismin ja 1800-luvun herätysten

kesken. Siellä oli säilynyt elävänä J.A.Bengelin ja hänen oppilaittensa Fr. Roosin ja Ph. Burkin perintö. Raamatun sanan keskeisen aseman korostaminen armonvälineenä yhdistää F.W. Krummacherin Württembergin liikkeisiin. Samalla on huomattava, että alueelle oli syntynyt monelaisia, epäräittä ja spiritualistisiakin ryhmiä, jotka olivat viemässä Saksan läntistä herätysaluetta moneen ja joskus kyseenalaiseen suuntaan (Kantzenbach 1957, 137-138; Krug 1983, 74.)

Vuosisadan vaihteessa oli vielä elävänä talonpoikaissaarnaaja Johann Michael Hahnin liike, jota kutsuttiin "hartaushetkiväeksi" (Studentenleute) ja "Michelianeksi". Se toimi lähinnä herttuatar Fransiskan suojeluksessa ja oli perustanut kaksi keskusta Korntalin ja Wilhelmsdorfin estääkseen kaikkia kannattajia lähtemästä siirtolaisiksi Amerikkaan tai Etelä-Venäjälle. Voimakkain herätysaarnaaja oli L. Hofacker, joka tuli herätykseen 1818 ja vaikutti lyhyen elämänsä ajan Stuttgartissa saavuttaen valtavan tuhansiin nousen kuulijakunnan ja kannattajajoukon. Häntä tuki hänen veljensä W.Hofacker ja kuuluisa hengellinen runailija Albert Knapp, jota kutsuttiin "1800-luvun Klopstockiksi". Heidän ystävänsä S.K. Kapf, joka toimi Korntalin pappina perusti sisälähetyksen ja toimi ns. Evankelisen allianssin johtajana. Hänen toimestaan saatiin perustetuksi myös Baselin lähetysseura, jonka välityksellä luotiin kiinteät suhteet mm. Englantiin ja Sveitsiin. Hyvin erikoislaatuinen ilmiö täällä olivat myös kaksi saarnaajaa, sieluhuoltajaa ja parantamisliikkeen edustajaa isä Johan Christoph Blumhardt ja tämän poika Christoph (Bad Boll), jotka loivat omaperäisen Jumalan valtakunta-teologian. (Krug 1983, 75-76).

Ala-Reinin alue oli tiiviissä yhteydessä toisaalta Württembergiin toisaalta Bremenin alueeseen. Siellä myöhemmin kasiteltävien Krummacherien vaikutus oli johtava. Heidän rinnallaan ja työn jatkajana toimi H. Fr. Kohlbrugge. Tällöin herätysliikeseurakuntien luku kasvoi ja keskuksiksi muodostui Wuppertal. (Krug 1983, 77)

Hansakaupunkien Bremenin ja Hampurin aluella vaikutti F.W. Krummacherin isän lisäksi kaksi suurta saarnaajaa G. Menken, joka kuitenkin oli sidoksissa lääkäri Samuel Collenbuschiin ja ns. Hasenkampin ryhmään Ala-Reininmaalla ja edusti harhautunutta ja epäraamatullista sovitusoppia, jonka mukaan Kristus ei sovittanut Jumalaa, koska hän on ikuinen rakkaus, vaan sovitus tapahtuu vain subjektiivisesti ihmisen sydämessä. Hän käsitti Paavalin puheen vihollisuudesta vain ihmisen vihamielisyydeksi Jumalaa kohtaan ja kielsi näin Jumalan vihan ja Kristuksen rangaistuskärsimyksen. Krummacher sanoutuu selvästi irti tästä opetuksesta ja seuraa objektiivisen sovituksen linjaa sekä kirjassaan Kärsivä Kristus etta Elia Tisbilaisessa esim. s. 369-371. Toinen saarnaaja oli J.W. Rautenbach Hampurissa, mutta hänkin suostui allianssikristillisyyteen mm. baptistien kanssa. Hänen työtään jatkoi mm. pyhäkoulu- ja diakoniatyön osalta J.H. Wichern.

d. F.W. Krummacherin lähitausta saksalaisissa herätysliikkeissä

F. W. Krummacherin pääteoksena on kirkkohistoriassa kiistattomasti pidetty hänen raamatuntutkistelusarjaansa "Elia Tisbiliäinen". On sanottu, että Krummacher itse oli "Eliaan tulella kastettu". Kirja on koko oman aikansa herätyskristillisyydessä uranuurtava ja edustaa herätysliikkeiden tuottaman runsaan kirjallisuuden huippuja. (R. Kogel, Krummacher, F.W. Realencyklopadie für protestantische Theologie und Kirche 11, 152).

Teos on omaa luokkaansa jo muodon ja puhetaidon tasolla. Krummacherin sanankäyttö on elävää ja täynnä värikkäitä kielikuvia. Se tempaa kuulijat mukaansa ja kulkee kuin väkevä ja vaikuttava näytelmä. On väitetty, että Krummacher ns. dramaattisella tyyllillään pyrki tietoisesti luomaan vastakohtan sen ajan sovinnaiselle, muodolliselle ja ontolle saarnatyyliille. (D.Rossler, Krummacher, F.W. Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 3. painos, 4,83.). Tämän myönsi omalla tavallaan sen ajan kulttuurin suuri auktoriteetti Johann Wolfgang von Goethe, joka kiinnitti kirjoittajaan huomionsa ja julkaisi 1830 hänen pääteoksestaan arvioinnin. Uskonnollinen herätys sekä yksilöllisen kokemuksena että kansanliikkeenä oli kuitenkin hänelle vieras ja käsittämätön. Sen tähden hän nimittää Krummacherin saarnoja "sivistymättömien massojen huumaamiseksi" (Rossler 83).

Oman aikansa herätyskristillisyyden edustajaksi Krummacherin varsinaisesti tekee puheiden sisältö. Samalla kun hän rikkoo kylmän ja kuolleen rationalismin "vanhat alttarit", hän esittää uuden liikkeen ohjelmajulistuksen. (Kogel 153). On keskityttävä Raamattuun, jonka sanalla on vaikuttava voima. On tähdättävä siihen, että ihmisen sydämessä todella tapahtuu jotain. Sanoma on suunnattava todelliselle kansalle, jonka keskuudessa eletään.

Krummacherin aseman ja vaikutuksen saksalaisessa herätyskristillisyydessä selittää jo silmäys hänen lähitaastaansa ja sukuperintöönsä. Krummacherien laaja suku jätti aikanaan syvän jäljen Ala-Reininmaan herätysliikkeeseen, ja heidän vaikutuksensa ulottuvat osaksi Ranskan ja Alankomaiden puolelle ja Württembergiin, Baadeniin ja Etelä-Saksan baijerilaisiin liikkeisiin samoin kuin pohjoisemmas yhtäältä Bremeniin ja luoteisrannikololle, toisaalta Preussin alueille Berliiniin ja Branderburgiin sekä aina Pommeriin ja Itä-Preussiin asti. (Beyreuther 1977, 4041; Krug 1983, 77-78; Horst Stephan - Hans Leube, Handbuch der Kirchengeschichte. 4. Neuzeit. Tübingen 1931, 311-313; F.W.Krummacher [nuarempi], Gottfried Daniel Krummacher und niederrheinische Erweckungsbewegung. Arbeiten zur Kirchen geschichte 17. Berlin 1935).

F.W. Krummacherin isä Friedrich Adolf Krummacher (1767-1845 oli vanhapreussilaista, monta sukupolvea Westfalenissa asunutta kreivillistä sukua. Friedrich Adolf oli Hallessa koulutuksensa saanut, mutta sen järkeysopin kylmäksi jättämä koulumies ja teologi, joka toimi mm. kymnaasin rehtorina Morsissa sekä teologian professorina Duisburgin teologisessa tiedekunnassa. Teologian professuurin rinnalla hän antiikin ja klassisen kirjallisuuden erityistuntijana oli myös kaunopuheisuuden opettaja (professor eloquentiae), mikä antanee viitteitä hänen saarnaajapoikansa retoriseen taitavuuteen. Napoleonin sotien aiheuttama levottomuus ja sekasorto tuhosi myös Duisburgin mahdollisuudet. Isa Krummacher

siirtyi saarnaajaksi Ruhrin aluelle Kettwigiin ja täältä maakirkon johtajaksi (Superintendent) Anhalt-Bernburgiin. Kaikkein vaikuttavimmaksi muodostui kuitenkin hänen toimintansa Bremenissä Pyhän Ansariuksen kirkon saanaajana ja kirkonjohtajana.

Herätyksiin isä Friedrich Adolf oli suhtautunut alusta alkaen myötämielisesti ja hänellä oli ollut yhteyksiä "maan hiljaisiin" eli edelliseltä vuosisadalta periytyneen myöhäispietismin ja herrnhutilaisuuden edustajiin. Mutta ennen kaikkea hän oli voimakkaasti innostunut romantiikasta ja varsinkin J.G.Herderin kiehtovasta historiannäkemyksestä. Mutta Kettwigin aikana hän oli kokenut uuden voimakkaan herätyksen. Yhdessä yliopistoajan professoritoverinsa ja myöhemman lankonsa A.W.P.Möllerin kanssa hän asettui voimakkaasti vastustamaan jo kansankin keskuuteen levinnyttä ratoonistista henkeä. Hän kirjoitti kaksi hyvin kuuluisaksi tullutta kirjaa Parabeli eli Vertaukset sekä "Evankeliumikertomuksen hengestä ja muodosta historian ja estetiikan valossa", jotka ilmestyivät lukuisina painoksina ja käännettiin monille kielille (Kantzenbach 150; H.Mallet, Krummacher Friedrich Adolf. RE 11, 150-151).

Vielä näkyvämpi ja selvästi johtava asema Reininmaan herätyksen varhaisvaiheessa oli isä Friedrich Adolfin nuoremmalla veljellä ja F. W. Krummacherin sedällä Gottfried Danielilla (1774-1837). Hän ei veljensä tavoin lainkaan mennyt Halleen, vaan opiskeli Duisburgissa, jonne rationalismi ei ollenkaan päässyt. Hän kasvoi pietistisen erityisryhmän piirissä, jota johti rehtori J.G.Hasekamp ja johon vuosien mittaan olivat olleet kosketuksissa monet Württembergin ja Reininmaan hengelliset avainhenkilöt, kuten lääkäri S. Collenbusch, saarnaaja G. Menken, mystikko G. Terssteegen, omalaatuinen spiritualisti G. Jung-Stilling, runoilija J.Lavater ym. Tässä piirissä esiintyi kuitenkin myöhäispietismin pesiytyneitä mystis-harhaoppisia ja suorastaan okkultistisia piirteitä. Krummacherien erityinen merkitys nähdään siinä, että he pitäytyivät raittiiseen raamatullisuuteen, jonka Gottfried Danielin sanotaan säilyttäneen jo lapsuuden kodistaan saakka. Samoin kuin hän torjui villin ja epäraittiin spiritualismin hän ei myöskään lähtenyt toiseen suuntaan, joka reformoidun vaikutuksen alaisella seudulla oli yleinen. Tässä korostettiin kovaa kääntymisvaatimusta ja pitkälle vietyjä pyhitysmenetelmiä. Häntä luonnehditaan "vapaan armon saarnaajaksi", joka tältä pohjalta näki myös predestinaation yksin Jumalan vaikuttamisena ihmisen pelastuksessa. Hän asettui selkeästi vastustamaan henkilökohtaisesti hän koki tämän herätyksen ja uskonnäkemyksen kirkastumisen 1798.

Gottfried Daniel varoitti luottamasta tunteisiin ja torjui ajatuksen, että predestinaatiota käytettäisiin jonkinlaisen kokemuseräisen omassa sydämessä asuvan pelastusvarmuuden ja lankeamattomuuden perusteluna, minkä pohjalta muka voitaisiin keskittyä vain pyhitysharjoituksiin. Samoin hän torjui ankarasti ns. apokatastasis- eli kaikkien ihmisten ja jopa paholaisenkin pelastumisopin korostaen, että on uskottava Raamatun mukaan sekä Jumalan viha että Jumalan rakkaus. Siksi hän ei halunnut tietää mitään Collenbuschin kummallisista

pyhitysasteista. Setä Krummacher julisti aina syntisen ja jumalattoman, ei suinkaan hurskaan ja pyhittyneen vanhurskauttamista.

On hyvin merkille pantavaa, että F.W. Krummacherin kirkollinen ohjaaja ja kenties eniten hänen julistukseensa vaikuttanut pappi oli hänen mainittu setänsä. Isänsä perintönä hän luki Herderia ja ihanoi Raamatun heprealaista runoutta. Hän tutustui tarkoin J.F.Kleukersin kuuluisiin apologeettisiin kirjoituksiin ja isänsä teokseen "Evankeliumikertomusten henki ja muoto". (Kantzenbach 1957, 154) Setänsä innoittamana hän taas syventyi Lutherin teoksiin ja keskusteli niistä luterilaisen tyotoverinsa ja läheisimmän ystävänsä, pastori Fr. Sanderin kanssa. Myös F.W. Krummacherin nuorempi veli Emil Wilhelm Krummacher oli saman hengen lapsia. Hänen huomattavin kirjallinen työnsä oli Lutherin kirjoituksista koottu kirja "Päivittäinen sydämen laiduntaminen Lutherin teosten parissa" (H. Mallet, Krummacher, Emil Wilhelm. RE.

[Realencyklopadie für protestantische Theologie und Kirche 11, 152]. Krummacher joutui näin käymään rajun hengellisen rajankäynnin kahteen suuntaan yhtäältä rationalismiin ja toisaalta villiin ja spiritualistiseen pietistimin muotoon. Edellistä edusti parhaimmillaan hänen Bremenissä isänsä kirkossa pitämänsä vierailusarja, joka 1840 herätti papiston keskuudessa valtaisan kritiikin ja vastahyökkäyksen. Siihen Krummacher vastasi vielä vahvemmin kirjallaan "Tekopyhä rationalismi Pyhän Raamatun tuomioistuimen edessä" (1841). Epäraamatulliseen spiritualismiin päin rajan veto tapahtui toisin, mutta on silti täysin selvä. Krummacher on raamattukeskeinen, luterilaistyyppisen lain ja evankeliumin sekä objektiivisen sovituksen ja vanhurskauttamisen saarnaaja. Samealle mystiikalle hän antaa selvät jäähyvaiset. (Kiviranta 1983, 9).